

ВІД АВТОРА БЕСТСЕЛЕРІВ «ВСЬО ЯСНО»
ТА «СТРАШЕННО ГОЛОСНО І НЕЙМОВІРНО БЛИЗЬКО»

РОМАН, НА ЯКИЙ СВІТ ЧЕКАВ ОДИНАДЦЯТЬ РОКІВ!

Джонатан Сафран Фоєр — один із найбільш неординарних авторів сучасності, володар численних літературних відзнак, зокрема премії від газети «The Guardian» за найкращу дебютну книжку та Національної премії США за найкращу книжку на єврейську тему, нагороди «Young Lions» від Нью-Йоркської публічної бібліотеки тощо. Екранізації його творів мають тисячі шанувальників у різних країнах.

Джейкоб і Джулія разом уже півжиття. Троє чудових синів, затишний будинок — щаслива родина. Траплялося всяке: і добре, і погане. Та останнім часом погане переважало добре... Між подружжям пролягла прірва непорозуміння. Близькі, рідні душі раптово стали віддалятися. І щось немов надірвалося в серці Джулії, коли в телефоні Джейкоба вона знайшла відверті повідомлення до іншої жінки. З'являється бажання помститися... Егоїзм, вир образ і болю затягують усіх членів родини. Де та любов, яка єднала їх? Що з ними сталося? Коли вони втратили одне одного? На них чекає довгий шлях до омріяного щастя...

«Ось я» з тих книжок, які розкривають психологію шлюбу й родинних стосунків, зображують глибокі почуття та приголомшливу реальність. Після прочитання ви обов'язково переглянете стосунки у своїй родині.

Time

Блискуче та, як завжди, надзвичайно оригінально.

The New York Times

www.bookclub.ua

ISBN 978-617-12-4498-6

9 786171 244986

ДЖОНАТАН САФРАН ФОЄР

ОСЬ Я

ДЖОНАТАН САФРАН ФОЄР

КЛУБ
СІМЕЙНОГО
ДОЗВІЛЛЯ

ДЖОНАТАН САФРАН ФОР

Роман

УДК 821.111(73)
Ф74

Жодну з частин цього видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Перекладено за виданням:
Foer J. S. Here I Am : A Novel / Jonathan Safran Foer. —
London : Hamish Hamilton, 2016. — 592 p.

Переклад з англійської *Олени Кіфенко, Дар'ї Беззадіної*

Обережно! Ненормативна лексика!

Дизайнер обкладинки *Закентій Горобійов*

Літературно-художнє видання

ФОЄР Джонатан Сафран

Ось я

Роман

Керівник проекту *В. А. Тютюнник*
Відповідальний за випуск *О. В. Приходченко*
Редактор *К. О. Дидич*
Художній редактор *Ю. О. Дзекунова*
Технічний редактор *В. Г. Євлахов*
Коректор *В. М. Немашко*

Підписано до друку 13.12.2017. Формат 84x108/32.
Друк офсетний. Гарнітура «Literaturna». Ум. друк. арк. 26,88.
Наклад 3000 пр. Зам. № .

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
Св. № ДК65 від 26.05.2000
61140, Харків-140, просп. Гагаріна, 20а
E-mail: cop@bookclub.ua

Віддруковано у ПРАТ «Харківська книжкова фабрика “Глобус”»
61052, м. Харків, вул. Різдва, 11.
Свідоцтво ДК № 3985 від 22.02.2011 р.
www.globus-book.com

ISBN 978-617-12-4498-6
ISBN 978-0-241-14617-0 (англ.)

© Jonathan Safran Foer, 2016
© Hemiro Ltd, видання українською мовою,
2018
© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», переклад і художнє оформлення, 2018

*Для Еріка Чинскі,
який мене підтримує,
та Ніколь Арагі,
яка бачить мене наскрізь*

І. ПЕРЕД ВІЙНОЮ

Знову стати щасливими

Коли почали руйнувати Ізраїль, Ісаак Блох не міг ухвалити рішення: накласти на себе руки чи податися до Єврейського дому. Колись у його квартирі книги стосами сягали стелі, а килими були такі пухнасті, що в них губилися гральні кості; потім у нього було півтори кімнати з земляною долівкою; згодом підлогу йому замінив лісовий ґрунт під байдужими зорями; жив він і під мостинами в християнина, на вшанування праведності якого за півсвіту та три чверті століття по тому посадовлять дерево¹; він стільки днів провів у норі, що його коліна більше ніколи не розгиналися повністю; між циган, партизанів і поляків сумнівної порядності; у дорозі, вигнанні, таборах для переміщених осіб; на судні з пляшкою, в яку дивним чином агностик, що страждав на безсоння, помістив корабель; по той бік океану, який він так і не перетнув; над півдесятком продовольчих крамничок, у яких він гробив себе, лаштуючи їх і продаючи за ламані центи; з жінкою, що раз по раз так перевіряла, чи замкнула вона двері, що псувала замки, а тоді померла від старості в сорок два роки, не сказавши до того часу жодного похвального слова, хоча клітини вбитої матері все ще ділилися в неї в мозку; і врешті останню чверть століття він прожив у Сілвер-Спрингу в будинку з мансардою, що нагадував сувенірну кульку: десять фунтів Романа Вишняка² вигорають на кавовому столику; «Вороги. Історія кохання»³ розмагнічується в останньому на всьому світі робочому відеоманітофоні; ячний салат розкладається на пташиний грип у холодильнику, муміфікованому фотографіями прекрасних, геніальних і не хворих на рак правнуків.

Німецькі садівники обрізали Ісаакове генеалогічне дерево аж під галицький ґрунт. Проте завдяки талану й інтуїції та без жодної

¹ У 1992 році в Єрусалимі рабин Джеффри Вольберг заснував Сад Праведників світу на честь тисяч неевреїв, що боролися проти нацизму та рятували життя євреям під час геноциду. (*Тут і далі прим. перекл.*)

² Роман Соломонович Вишняк — американський фотограф, що походить від російських євреїв.

³ «Вороги. Історія кохання» (англ. *Enemies. A Love Story*) — фільм про заплутану історію кохання чоловіка, що пережив Голокост, знятий у 1989 році за романом Іцхака Башевіса-Зінгера.

допомоги згори він пересадив коріння на тротуари Вашингтона — і за його життя воно встигло пустити пагони. Тож якщо Америка не переслідуватиме євреїв — *поки*, як би виправив його син Ірв, — дерево й надалі галузитиметься і цвістиме. Звісно, до того моменту Ісаак уже давно повернеться в нору. Він ніколи не розігне колін, проте в його невідомому віці, з невідомим, але близьким безчестям, прийшов час розтиснути єврейські кулаки та визнати початок кінця. А між визнанням і прийняттям лежить депресія.

Навіть якщо й забути про знищення Ізраїлю, то час все одно був невдалим: кілька тижнів залишалося до бар-міцви старшого правнука, в якій Ісаак вбачав свою життєву фінішну лінію після того, як перетнув попередню — народження найменшого правнука. Та ніхто не міг передбачити, коли душа старого єврея звільнить тіло, а тіло — жадану спальню для наступного в черзі. Так само ніхто не здатен прискорити чи, навпаки, затримати зрілість. І знову ж таки, купівля десятка авіаквитків без можливості повернення коштів, бронь у вашингтонському «Гілтоні» та виплата двадцяти трьох тисяч доларів на депозити для запланованої ще одразу після зимової олімпіади бар-міцви не гарантує, що вона відбудеться.

Групка хлопчаків вешталася залами Адас-Ізраель. Вони сміялися та штовхалися, а кров шурувала від нездorzілих мізків до нездorzілих геніталій, а тоді назад у грі з нульовою сумою, яка зветься пубертат.

— Та ні, ну серйозно, — казав один, і «р» застрягла в нього в піднебінному розширювачі, — єдина перевага мінетів — це те, що разом тобі ще й подрочать по-мокрому.

— Воістину.

— Бо інакше це все одно, що шпилити зубату склянку з водою.

— А в цьому сенсу немає, — висноував рудий хлопчисько, якого все ще хапали дрижаки від думок про епілог «Гаррі Поттера та смертельних реліквій».

— Ну ти й нігіліст.

Якби Бог існував і судив, то пробачив би цим підліткам геть усе, знаючи, що ними зсередини керують сили поза їхньою владою. Крім того, ці хлопчак так само були створені за Його подобою.

Між підлітками запала тиша; вони сповільнили ходу, щоб подивитися, як Марго Вассерман жадібно п'є воду. Подейкують, що її батьки паркують два авто перед дверима тримісного гаража, бо в них п'ять машин. Подейкують, що її померанському шпіцу не відрізали яєла, тому вони теліпались, як гарбузи.

— Чорт, хотів би я бути тим фонтанчиком, — бурмотів хлопчик із єврейським ім'ям Перец-Їцхак.

— Хотів би я бути клаптиком трусиків на її промежині.

— Хотів би я наповнити член ртуттю.

Запала мовчанка.

— Що ти несеш?

— Ну знаєте, — протягнув Марті Коган-Розенбаум, вроджений Хаїм бен Кальман, — зробити з члена градусник.

— Поїдаючи суші?

— Ну або просто вколоти її. Та пофігу як. Чуваче, ну ти ж розумієш, про що я.

Четверо замотали головами з випадковою синхронністю, спостерігаючи за грою в пінг-понг.

Підліток прошепотів:

— *Аби запхнути їй у дупу.*

Іншим хлопчикам пощастило, що їхні мами жили в двадцять першому столітті та вимірювали температуру електронним термометром у вусі. А Хаїмові пощастило, що товариші відволіклися, перш ніж раз і назавжди вигадати та приліпити йому прізвисько.

Сем сидів на лавці перед кабінетом рабина Зінгера, опустивши голову та прикипівши поглядом до долонь на колінах, наче монах перед спаленням. Хлопці спинилися та зірвали на ньому ненависть до самих себе.

— Ми чули, що ти написав, — буркнув один, тицяючи Семові пальцем у груди. — Ти перейшов межу.

— Це повний звідос, братан.

Дивно, зазвичай Семовий зрадницький піт не котився, доки загроза ще нависала.

— Я цього не писав і я вам не *братан*, — він зобразив у повітрі лапки.

Він міг би так сказати, але не сказав. Він також міг пояснити, чому насправді все було не так, як видавалося. Проте він цього не зробив. Натомість, він просто прийняв це, як завжди робив у гівняному житті по цей бік екрана.

По той бік рабинових дверей, по той бік рабинового столу сиділи Семові батьки, Джейкоб і Джулія. Вони не хотіли перебувати там. Ніхто цього не бажав.

Рабин повинен був закінчити вишивання витіюватими словами про якогось Ральфа Кремберга, перш ніж його закопають о другій. Джейкоб краще би працював над талмудом для «Вічно вмируючого

народу»¹, або ж обшарював будинок у пошуках загубленого телефону, чи бодай тиснув на важелі Інтернету в пошуках порції допаміну. В Джулії сьогодні мав би бути вихідний, а сталося зовсім навпаки.

— Хіба Сем не повинен бути присутнім? — поцікавився Джейкоб.

— Думаю, краще цю розмову вести з дорослими, — відповів рабин Зінгер.

— Сем дорослий.

— Сем *не* дорослий, — відрізала Джулія.

— Бо він не довчив три вірші благословення, що йде після благословення після гафтары²?

Джулія проігнорувала Джейкоба, поклала руку на стіл рабина та сказала:

— Перечити вчителів — абсолютно неприпустимо, й ми хочемо знайти спосіб, як усе виправити.

— У той же час, — продовжив Джейкоб, — вам не здається, що в даному випадку виключення зі школи — це трохи драконівське покарання; і що це насправді не *така* вже й проблема?

— Джейкобе...

— Що?

Джулія спробувала подати чоловікові сигнал так, щоб його не побачив рабин, тому приклала два пальця до брови та трохи похитала головою, надимаючи ніздрі. Тієї миті вона більше нагадувала помічника тренера спортивної команди, ніж дружину, матір і члена громади, що намагається вберегти синовий замок із піску від хвиль океану.

— Ада-Ізраель — прогресивний шул³, — продовжував рабин, уникаючи зорового контакту з Джейкобом, який неконтрольовано, наче через блювотний рефлекс, закотив очі.

— Ми пишаємося, що протягом тривалого часу не обмежуємося лише культурними приписами в тій чи іншій ситуації та знаходимо божественне світло, Ор Ейн Соф⁴, у кожному. Проте расистські висловлення — це насправді дуже велика проблема.

— *Що?* — ошелешено спитала Джулія, змінивши позу.

— Цього не може бути, — сказав Джейкоб.

Рабин зітхнув по-рабинськи та підсунув до Джулії клаптик паперу.

¹ Цитата єврейського культурного й суспільного діяча Шимона Равидовича. Він мав на увазі, що євреям завжди здається, ніби вони в небезпеці занепаду.

² Гафтара — уривок із книги Пророків, який завершує публічне читання тижневого розділу з Торі в суботу, свята та пости.

³ Шул — єврейська школа.

⁴ Ор Ейн Соф — одне з визначень Бога в кабалі.

— Він *сказав* це? — запитала жінка.

— Написав.

— Написав *що*? — вигукнув Джейкоб.

Не вірячи своїм очам, Джулія замотала головою та тихо прочитала: «Смердючий араб, китайоза, манда, япошка, підар, нацмен, жидяра, н-р¹».

— Він написав «н-р»? — перепитав Джейкоб. — Чи *саме* слово?

— Саме слово, — пояснив рабин.

Хоча становище, в якому перебував його син, вимагало від Джейкоба сконцентрованості, він відволікся на той факт, що з усіх слів називати не можна було лише одне.

— Певно, це якесь непорозуміння, — констатувала Джулія та нарешті передала листок Джейкобу. — Сем у тваринах душі не чує...

— *Душить* гуся? Це ж не расистська назва. Це статевий акт. Здається. Мабуть.

— Тут не тільки назви, — відповів рабин.

— Знаєте, я схилиюся до думки, що «смердючий араб» — це теж назва статевого акту.

— Повірю вам на слово.

— Я маю на увазі, можливо, ми абсолютно неправильно трактуємо цей перелік.

Знову не звертаючи уваги на чоловіка, Джулія продовжувала:

— А що Сем про це каже?

Рабин почухав бороду, видлбуючи слова, наче макака бліх.

— Він усе заперечує. Категорично. Але до початку уроку цих слів там не було, й він єдиний, хто сидить за тією партою.

— Він цього не робив, — запевнив Джейкоб.

— Це його почерк, — не погодилась Джулія.

— Усі тринадцятирічні хлопчики пишуть однаково.

Рабин сказав:

— У нього не було іншого пояснення тому, як цей напис там з'явився.

— Він і не повинен пояснювати, — заперечив чоловік. — І навіть якби Сем *справді* написав ці слова, навіщо йому взагалі лишати їх на столі? Таке нахабство підтверджує, що він не винен. Як у «Основному інстинкті».

— Але в «Основному інстинкті» вона *справді* це зробила, — сказала Джулія.

— Правда?

¹ Н-р — скорочення від образливої назви людини негроїдної раси.

— Ніж для льоду.

— Так, справді. Але ж то було кіно. Очевидно, що Сема підставила інша дитина, справжній расист.

Жінка заговорила з рабином:

— Ми подбаємо про те, щоб Сем зрозумів, що цей його напис — дуже образливий.

— Джуліє, — вигукнув Джейкоб.

— Чи буде достатньо вибачення перед учителем, щоб відновити його підготовку до бар-міцви?

— Саме це я і хотів запропонувати. Та боюся, що люди вже перемовляються про ці його обмовки. Тож...

Джейкоб розчаровано пхикнув. Цієї манери він навчив Сема, або ж сам перейняв її в сина.

— До речі, а *кого* ці слова ображають? Є величезна різниця між тим, щоб розквасити комусь носа, чи махати кулаками в повітрі.

Рабин окинув Джейкоба довгим поглядом, а тоді запитав:

— Чи були в Сема проблеми вдома?

— У нього було забагато домашніх завдань, — відповіла Джулія.

— Він цього *не робив*.

— А ще він готувався до бар-міцви — це принаймні теоретично займає годину на день. Плюс уроки гри на віолончелі, футбол. І в його молодшого брата Макса зараз якийсь екзистенційний період, що для усіх нас став викликом. Ну, а наймолодший, Бенджі...

— Я бачу, що в нього й справді багато справ, — резюмував рабин. — І я дійсно співчуваю йому. Ми забагато вимагаємо від наших дітей. Більше, ніж вимагали свого часу від нас. Та все ж расизму тут не місце.

— Звісно, ні, — погодилася Джулія.

— Чекайте. Тепер ви називаєте Сема *расистом*?

— Я цього не казав, пане Блох.

— Ви *сказали*. Ви *щойно сказали*. Джуліє...

— Я не пам'ятаю дослівно.

— Я сказав: «Расизму тут не місце».

— Расизм — це те, що проявляють расисти.

— Чи говорили ви колись неправду, пане Блох?

Джейкоб рефлексивно почав шукати телефон у своїй кишні.

— Я припускаю, що, як і всі, хто коли-небудь жив на цьому світі, ви сказали неправду. Але це не робить вас брехуном, — сказав рабин.

— Ви називаєте мене брехуном? — запитав Джейкоб, стиснувши кулаки.

— Ви боретеся з тінню, містер Блох.

Джейкоб повернувся до дружини.

— Так, слово на «н» — погане. Погане, погане, надзвичайно погане. Та це було лише одне слово серед інших.

— Ти думаєш, що ширший сексистський, гомофобний і збочений контекст *покращує* ситуацію?

— Але *він цього не робив*.

Рабин засовався у кріслі.

— Я можу говорити відверто? — він витримав паузу, зробивши достоту недовірливий вираз обличчя та длубаючись великим пальцем у ніздрі. — Бути онуком Ірвіна Блоха — це дуже непросто для Сема.

Джулія відхилилася назад, задумавшись про піщані фортеці та ворота синтоїстського храму в Орегоні, які два роки тому змило цунамі.

Джейкоб перевів погляд на рабина.

— Перепрошую?

— Бути дитині прикладом для наслідування...

— Це ж добре.

Рабин повернувся до Джулії.

— Ви, певно, мене розумієте.

— Я вас розумію.

— Ми вас *не* розуміємо.

— Певно, Семові здавалося, що будь-що, що він скаже, неважливо...

— Ви читали другий том біографії Ліндона Джонсона авторства Роберта Каро?

— Ні.

— Що ж, якби ви були рабином, близьким до людей, і *таки* прочитали класику жанру, то ви би знали, що сторінки 432—435 присвячені оповіді про Ірвіна Блоха, який зробив для прийняття закону «Про виборчі права» більше, ніж будь-хто інший у Вашингтоні та й узагалі *будь-де*. Хлопцеві *не знайти* кращого прикладу.

— Хлопцеві не довелося й шукати, — відповіла Джулія, дивлячись уперед.

— А тепер... чи мій батько написав щось таке, про що варто шкодувати? Так. Це правда. Про це варто шкодувати. І він шкодує. Він п'є по вінця повну чашу каяття. Але припускати, ніби його праведність — це щось інше, ніж просто натхнення для його онуків...

— Із усією повагою, пане Блох...

Джейкоб розвернувся до жінки.

- Пішли звідси.
- Давай врешті займемося тим, що потрібно для Сема.
- Тут Семові нічого не потрібно. Примусити його до бар-міцви було помилкою.
- Що? Джейкобе, ми його не примушували. Могли хіба що трохи *підштовхнути*, але...
- Ми трохи підштовхнули його зробити обрізання. До бар-міцви ми його реально змусили.
- Твій дід останні два роки розповідає, що він досі живий лише тому, що чекає на Семову бар-міцву.
- Ще одна причина цього не робити.
- І ми хотіли, аби Сем не забував, що він єврей.
- А ми йому хоч раз давали можливість забути?
- Щоб *був* євреєм.
- Так, євреєм. Але хіба *релігійним*?

Джейкоб ніколи не знав відповіді на питання, чи вірить він. Він не знав, яке буває життя без синагоги, ніколи не порушував кашрут¹, ніколи не вагався — навіть у миті найбільших сумнівів щодо Ізраїлю чи батька, американського єврейства чи відсутності Бога, що його діти хоча б трохи говоритимуть на івриті та розбиратимуться в традиціях. Та релігія не базується на запереченнях. Як сказав Семовий брат Макс на своїй бар-міцві три роки по тому: «Тобі лишається тільки те, що відмовляєшся відпускати». Наскільки Джейкоб бажав бути приналежним до спільноти (її історії, культури, ідей і цінностей), настільки ж йому хотілося б вірити в існування глибшого значення не лише для себе, але й дітей та їхніх дітей — світла, що горітиме після нього.

Коли Джейкоб і Джулія почали зустрічатися, то часто говорили про «релігію на двох». Це була б ніякова тема, якби вона не робила їх шляхетнішими. Їхній шабат: щоп'ятниці Джейкоб читав Джулії листа, якого писав протягом тижня, а вона цитувала напам'ять вірша; не запалюючи світла, вимкнувши телефон і сховавши годинники під подушку обшитого червоним вельветом крісла. Вони повільно вечеряли, а перед тим повільно готували; потім наповнювали ванну та кохалися, доки піднімалася вода. Прогулянка на світанку щосереди: дорога, якою ходжено-переходжено щотижня, перетворилася на невигадливий ритуал, допоки стежка не стала нагадувати їхній життєвий шлях. Лесть непомітно, але саме вона. Щоразу під час Рош-Гашана

¹ Кашрут — це зведення законів про дозволену і заборонену Торою їжу.

вони замість того, щоб іти на службу, виконували обряд ташлик¹: кидали в Потомак шматочки хліба, що символізували жалі минулих років. Якись із них тонули, інші відносило течією до берегів, якись скибки прикрошів хапали мартини для своєї все ще сліпої дітлашні. Щоранку, не встаючи з ліжка, Джейкоб цілував Джулію між ніг, без сексуального підтексту (ритуал вимагав того, щоб поцілунок ні до чого не призводив), але з релігійним. У подорожах вони почали збирати речі, сутність яких важила більше, ніж вони самі: океан у мушлі, використана стрічка друкарської машинки, світ, що відбивається у посрібленому дзеркалі. Здавалося, що все рухалося в такт ритуалові: те, як Джейкоб підбирав Джулію з роботи щочетверга, як вони вдвох пили ранкову каву в тиші, як Джулія замінювала Джейкобові закладки маленькими записочками — доки не повернулося навспак, наче космос, який досяг критичних розмірів і скорочується до початкової точки.

Якись вечори п'ятниці починалися запізно, а ранки середи — зарано, після складної розмови не було поцілунку між ніг, і якщо хтось із них не почувався великодушно, то скільки речей насправді можна віднести до тих, чия сутність є більшою, ніж вони самі? (Відкласти каяття неможливо). Вони трималися як могли та не визнавали того, якими ж мирськими стали. Та вряди-годи (зазвичай у ті миті, коли спрацьовує захисний механізм, який — незважаючи на найблагодісніші пориви душі — ранив докорами) хтось казав: «Я сумую за нашими шабатами».

Здавалося, народження Сема дало їм ще один шанс, який потім повторювався з появою Макса та Бенджі. Релігія для трьох, чотирьох, п'ятьох. Вони ритуально відмічали зріст дітей у дверному отворі в перший день кожного року — світського та єврейського — завжди з самого ранку (перш ніж гравітація зробить свою справу). Завжди тридцять першого грудня вони вкидали записки з обіцянками у вогнище, щовівторка після вечері всією родиною вигулювали Аргуса та вголос читали табелі по дорозі до «Ваче» з забороненими за інших обставин оранжадом і лимонадом. Напихалися у конкретному порядку згідно з певними правилами, щоб на день народження будь-кого з родини поспати разом в одному ліжку. Вони часто дотримувалися шабату, як свідомого слідування релігії, так і її втілення: із халою з органічних продуктів, виноградним соком «Кедем» і конусами з воску вимираючих бджіл у срібних підсвічниках вимерлих пращурів. Після благословень

¹ Ташлик — церемонія, яка відбувається в перший день Рош-Гашана (юдейський Новий рік) та котру проводять біля моря чи ріки. Назва церемонії — цитата з книги пророка Михея: «Ти кинеш у морську глибочінь усі наші гріхи».

і перед їжею Джейкоб і Джулія підходили до синів, клали руки їм на голову та шепотіли на вухо, за що вони пишалися ними цього тижня. Від надзвичайної близькості пальців у волоссі та любові, яку не приховували й про яку говорили лише пошепки, тремтіли нитки розжарювання у приглушених лампочках.

Після вечері вони виконували ритуал, походження якого вже ніхто не пам'ятав, але й ніхто не сумнівався в його значимості. Вони заплющували очі та розгулювали по дому. Вони могли говорити, бешкетувати, сміятися, але сліпота завжди закривала їм уста. Із часом вони звикли до мовчазної темряви, яка могла тривати по десять хвилин, а згодом і двадцять. Тоді знову зустрічалися за кухонним столом і разом розплющували очі. Щоразу це було для них одкровенням. Двома одкровеннями: будинок, у якому діти прожили все життя, та можливість бачити видавалися чимось неприродним.

Якось у шабат, коли вони їхали до прадіуся Ісаака, Джейкоб сказав:

— Людина напивається на вечірці, сідає за кермо та збиває дитину на смерть дорогою додому. Інша так само напивається, але доїжджає спокійно. Чому перший має потрапити за ґрати до кінця життя, а другий встає зранку, ніби нічого й не було?

— Бо він убив дитину.

— Але з огляду на те, що вони обидвоє зробили неправильно, то й винні однаково.

— Але другий не вбивав дитину.

— Не через те, що був невинним, а тому що йому пощастило.

— Хай там як, дитину вбив перший.

— Та коли ми думаємо про вину, чи не повинні ми брати до уваги дії та наміри так само, як і результати?

— Що це за вечірка?

— Що?

— Так, і до речі, чому дитина вешталася на вулиці так пізно?

— Я думаю, суть тут...

— Батьки мали б його убезпечити. Їх треба відправити у в'язницю.

Але тоді, певно, малий залишиться без мами й тата. Хіба якщо він житиме з ними у тюрмі.

— Ти забуваєш, що він мертвий.

— Ой, точно.

Сема та Макс дуже захопила ця розмова. Якось останній у сльозах забіг на кухню, тримаючись за живіт. «Я вдарив його, — крикнув Сем із вітальні, — але не навмисно». Або ж якось Макс, намагаючись помститися Семові, наступив на його недобудований котедж

із «лего» та промовив: «Я не хотів, я лише збирався наступити на килим поряд». Так само «випадково» згодували Аргусові брокколи під столом. До контрольних не готувалися ненавмисне. Коли вперше Макс заявив Джейкобу: «Заткнися!», у відповідь на невчасну пропозицію перепочити від якоїсь гри на кшталт «тетрису» (хлопець був на півшляху до того, щоб досягти топ-десяти результатів за день, хоча взагалі не мав гратися), він відклав батьковий телефон, підбіг до нього, обійняв і з переляканим поглядом випалив: «Я не хотів».

Коли Сем розтросив пальці лівої руки важкими залізними дверима, то закричав: «Чому це трапилося?» Він повторював і повторював: «Чому це трапилося?» Джулія притиснула його до себе, кров розтікалася в неї по блузці, як раніше молоко, коли вона чула дитячий плач, і просто сказала: «Я люблю тебе. Я з тобою», а Джейкоб додав: «Нам треба до травмпункту». Сем, який боявся лікарів більше, ніж будь-якої хвороби, заволав: «Не треба! Не треба! Це я навмисне! Я зробив це з наміром!»

Час минав, більшого від світу годі було чекати, і Джейкоб із Джулією почали забувати робити речі зумисно. Вони не хотіли відпускати, і гордість, висловлена пошепки, зникла так само, як і обіцянки, прогулянки шовіворка, дзвінки в Ізраїль на день народження кузенів, три набиті під зав'язку торби з єврейського гастроному, які вони везли прадіду Ісааку першої неділі щомісяця, те, як прогулювали школу на користь першої гри сезону «Нетс», як співали «Singin' in the Rain»¹, сидячи у своєму Еді-гієні на автомийці, «журнали вдячності», «вушна інспекція», щорічне вибирання й вирізування гарбузів і їх подальше розкладання протягом місяця, смажене насіння.

Життя в сім'ї стало набагато мілкішим, ніж ззовні, утворилася порожнеча. Саме тому бар-міцва здавалася такою важливою — це була остання нитка зношеного вузла. Якщо вони скасують її, чого так сильно хотів Сем і що зараз пропонував Джейкоб (урозріз зі своїми бажаннями), то не лише хлопець, але й уся родина пуститься за течією тієї пустоти. Кисню там вдосталь на усе життя, але хіба ж це життя?

Джулія повернулася до рабина.

— Якщо Сем вибачиться...

— За що? — обурився Джейкоб.

— Якщо він вибачиться...

¹ «Singin' in the Rain», «Співаючи під дощем» — американський мюзикл 1952 року, який із часом здобув статус одного з найвизначніших фільмів американського кіно.

— Перед *ким*?

— Перед усіма, — відповів рабин.

— Усіма? Усіма живими та мертвими?

Джейкоб випалив цю фразу — *усіма живими та мертвими* — не у світлі всього того, що має статися, але у непроглядній тьмі моменту — це відбулося до того як згорнуті молитви вибухнули цвітом зі Стіни Плачу, до Японської кризи, до зникнення десяти тисяч дітей і Маршу мільйонів, до того як «Адія» стало словом, що найчастіше гуглили за всю історію Інтернету. До руйнівних землетрусів, дислокації дев'яти армій і розповсюдження таблеток йоду, до того як Америка так і не прислала F-16, до того як місяць чи то був занадто зайнятий, щоб збудити живих і мертвих, чи то його не було взагалі. Сем перетворювався на чоловіка. Ісаак зважував, чи накласти на себе руки, чи ж перебратися з дому Додому.

— Ми хочемо залишити це позаду, — сказала Джулія рабинови. — Хочемо, щоб все було правильно. Хочемо провести бар-міцву, як і планували.

— Вибачившись за усе перед усіма?

— Ми хочемо знову стати щасливими.

Джейкоб і Джулія мовчки відмітили усю надію, тугу та химерність сказаного нею, коли слова розвіялися по кімнаті та осіли на стосі релігійних книг і заплямованому килимі. Вони збилися з дороги та загубили компас, але не втратили віри, що все ще можна повернути, навіть якщо жоден із них не знав, про яке саме щастя йшла мова.

Рабин геть по-рабинськи переплів пальці та протягнув:

— Є таке хасидське прислів'я: «Шукаючи щастя, ми тікаємо від задоволення».

Джейкоб підвівся, склав аркуш, запхнув його до кишені та промовив:

— Не на того натрапили.

Ось не я

Поки Сем чекав батьків на лавці біля офісу рабина Зінгера, Саманта підійшла до біми¹. Сем змайстрував її зі старезного цифрового в'яза, який він витягнув із дна самостійно викопаного цифрового прісноводного озера. Туди ж він занурив невеликий лісок рік тому,

¹ Біма — підвищене місце в синагогах, на якому розміщується кафедра для читання П'ятикнижжя та Пророків.

коли, ніби один із тих невинних собак на диявольській підлозі під напругою, навчився безпорадності¹.

— Нема різниці, хочеш ти бар-міцву, чи ні, — сказав тато. — Однак спробуй глянути на це з іншого боку — як на натхнення.

Чому його так шалено вабила тваринна жорстокість? Чому його невідворотно тягло до відео, які, він точно знав, лише підкріплювали стійкі переконання щодо всього людства? Він провів купу часу в пошуках насилля — звіряча жорстокість, тваринячі бої (як у природі, так і організовані людьми), напади тварин на людей, тореадори, які отримують по заслугі, скейтбордери, які отримують по заслугі, неприродно зігнуті ноги спортсменів, бійки бомжів, голови, знесені лопатями вертольотів, і це не все: нещасні випадки при користуванні сміттепроводом, лоботомії автомобільними антенами, жертви хімічної зброї серед цивільного населення, травми від мастурбації, голови шийтів, нанизані на сунітські стовпи, невдалі операції, жертви опіків парою, відеоінструкції, як відрізати сумнівні частини тіла збитої автомобілем тварини (так, ніби є безсумнівні частини), відеоінструкції щодо скоєння безболісного суїциду (так, ніби самі ці поняття не взаємовиключні) тощо. Ці зображення були ніби гострими предметами, які він застосовував проти себе: стільки всього в ньому потребувало виходу назовні, що процес вимагав створення ран.

Під час мовчазної поїздки додому Сем оглядав святилище, збудоване навколо біми. Там були трипалі кігтисті ніжки невагомих двотонних церковних лав, зав'язані Гордіївим вузлом пацьорки на кінцях затертої доріжки в проході, молитовники, кожне слово в яких постійно оновлювалося його синонімом: «Господь єдиний... Володар один... Абсолют абстрагований...» Достатньо тривалі молитви лише на мить повертали до своїх витоків. Утім, навіть якби життя в середньому подовжувалося на один рік із кожним наступним роком, то нам би знадобилася вічність, щоб жити вічно, а тому, напевне, її б ніхто не застав.

Тиск затамованого Семового єства часто набував форми нерозділеного, даремного таланту, й поки його тато, брати, дідусь і бабуся обідали внизу, говорили про те, в чому його звинувачували та що з ним робити далі, в той час, коли він мав учити слова івриту та єврейську мелодію гафтори (до значення якої нікому ніколи не було діла),

¹ Мова йде про експеримент психолога М. Селігмана в 1964 році над собаками, метою якого було сформувати в них умовний рефлекс страху на звуки високого тону. Під час експерименту тварини кілька разів спробували уникнути звукових ударів, але оскільки це не вийшло, то вони звикли до його неминучості та навіть не тікали з кліток. Інакше кажучи, собаки «навчилися безпорадності».

він майстрував рухливі вітражі. Вікно праворуч від Саманти зображало немовля Мойсея, якого несе течією Нілу між двома матерями по обидва береги. Це був зашморг, але зшитий до купи, щоб почати подорож, у якої не буде кінця.

На Семову думку, було б круто, якби найбільше вікно святини залишалося незмінним зображенням єврейського сьогодення. Тож замість того, щоб вчити ідіотську й абсолютно непотрібну молитву Ашрей, він написав свою, яка містила ключові слова зі стрічки гугл-новин про єврейський світ, увів їх у нашвидкуруч створений відеопошук (що відфільтровував повтори, спам та антисемітську пропаганду), пропустив ці результати через відеофільтр (він масштабував зображення, аби підлаштувати їх під округлу віконну раму та підрагував кольори для цілісності картинки) і спроектував їх на вікно. У голові воно виглядало краще, ніж в реальності, як, власне, й усе в житті.

Навколо святини він збудував синагогу: лабіринт із буквально нескінченних розгалужень коридорів; фонтанчики з оранжадом замість води, пісуари з кісток мисливців за слоновою кісткою; стоси щиро привітних, позбавлених приниження жінок і не позбавленої фейсситингу порнушки в комірчині в холі Чоловічого клубу; іронічно відведене для інвалідів місце на стоянці дитячих колясок; меморіальна дошка з маленькими, завжди вимкненими лампочками поряд з іменами тих, кому він бажав швидкої та безболісної смерті, але все ж, смерті (колишні найкращі друзі, люди, які навмисне випускають пекучі пластирі від акне і т. д.); різноманітні закутки, де щиросерді та законно веселі дівчата, що вбиралися, наче в рекламі «American Apparel» і писали фанфіки про Персі Джексона, дозволяли всіляким лошкам смоктати їхні ідеальні цицьки; шкільні дошки, які били 600-вольтним зарядом струму, коли по ній шкрябали нігті дохріна зарозумілої тупорилої гопоти, котрі (очевидно для Сема та не очевидно для інших) були за 15 років від буття товстопузих придурків із нудною роботою та вгоданими тлустими дружинами; також маленькі таблички, що віднілися ледь не на кожній поверхні, щоб усі знали, що все це — милість Саманти, її природна доброта, любов до милосердя та справедливості, її чеснота у можливості сумніватися, вроджена порядність, нетоксична відсутність лайна; і що драбина до даху таки існує, що дах існує, що Бог, який ніяк врешті не завантажиться, існує.

Спочатку синагога розташовувалася з краю общини, яка сформувалася навколо колективної любові до відео, де винним собакам соромно. Сем міг протягом усього дня дивитися такі ролики. Хлопець так і робив не один раз, без глибоких роздумів про те, що ж такого

привабливого він знаходив у них. Найочевиднішим поясненням було б, що він співпереживає собаці, і, напевне, в цьому був сенс. («Це ти зробив, Семе? Ти написав ті слова? Ти поводи́вся погано?») Окрім усього, його ще й цікавили власники тварин. Буквально кожне відео знімав хтось, хто любив свою собаку більше, ніж себе. «Присоромлення» завжди видавалося йому милим, перебільшено драматизованим і добродушним, а закінчувалося все примиренням. (Він спробував зробити щось подібне, та Аргус був занадто старим і втомленим, щоб спромогтися на щось інше, окрім як нагидити під себе, а для такого жодне присоромлення не може бути добродушним). Тож це якимось чином пов'язано з грішником і суддею, зі страхом не заслужити пробачення та полегшення від того, що тебе знову люблять. Може, в наступному житті його почуття стануть менш всеохопними, і якась частина його буде готова зрозуміти.

Не те щоб щось було не так із попереднім розташуванням синагоги, але життя було йому дане для того, щоб жити достатньо добре, а «Інше життя» — щоб класти речі на ті місця, яких вони жадали. Сем потай вірив, що все було спроможне чогось прагнути, ба більше — все перебувало в стані постійного прагнення. Тож після прочухана від мами, який мав би викликати сором, він заплатив цифровим вантажником цифрові гроші трохи пізніше того ж дня, щоб вони розібрали синагогу на найбільші частини, які помістилися б у найбільших вантажівках, перевезли їх і склали до купи згідно зі скриншотом.

— *Ми поговоримо, коли тато повернеться із зустрічі, але я маю дещо сказати. Це необхідно.*

— *Добре.*

— *Перестань казати «добре».*

— *Вибач.*

— *Перестань казати «вибач».*

— *Я думав, уся суть у тому, щоб я вибачався.*

— *За те, що ти зробив.*

— *Але я не робив...*

— *Ти мене дуже засмутив.*

— *Я знаю.*

— *І це все? Більше тобі нічого сказати? Може, щось на кшталт: «Я зробив це, й мені шкода»?*

— *Я цього не робив.*

— *Прибери цей гармидер. Гидко дивитися.*

— *Це моя кімната.*

— *А це наш дім.*

— Я не можу скласти дошку. Ми лише на середині гри. Тато сказав, що закінчимо, коли розберемося з моїми проблемами.

— Знаєш, чому ти завжди виграєш?

— Бо він мені дозволяє.

— Він уже роками тобі не піддавався.

— Він стримується.

— Це не так. Ти виграєш, бо він прагне захоплювати фігури, а ти завжди думаєш на чотири кроки вперед. Тому тобі все вдається в шахах і в житті.

— Мені не вдається все в житті.

— Вдається, коли ти достатньо уважний.

— А татові ні?

Усе пройшло майже ідеально, однак вантажники — не такі ідеальні, ніж решта людства — не уникнули казусів, хоч і ледь помітних. Хто, окрім Сема, міг би знати, що Зірка Давида пом'ялася та висить догори дригом? Особливо коли це не помітно на перший погляд. Ця крихта, що відділяла від ідеального, перетворила все на лайно.

Семів тато дав йому колись статтю про хлопчика в концентраційному таборі, який приймав бар-міцву, викопавши собі уявну синагогу, де за мовчазну паству слугували поставлені сторчма палички. Звичайно, тато ніколи б не здогадався, що Сем справді її читав, а про це вони ніколи не говорили. Чи можна вважати, що ти про щось згадуєш, якщо ти ніколи цього не забуваєш?

Усе зводилося до цього — релігійну споруду створювали лише для коротенького ритуалу. Попри незбагненну широчінь «Іншого життя», там не було синагоги. І попри Семову сильну неохоту будь-коли ступити на поріг справжньої синагоги, все одно вона мала там бути. Він не прагнув, він потребував цього, адже неможливо знищити те, чого не існує.

Щастя

Усі щасливі ранки схожі, так само, як і нещасливі — коренем їхнього нещастя є відчуття того, що це уже відбувалося раніше; спроби позбутися цього відчуття у кращому випадку лише підсилять його, а можливо, через це навіть здаватиметься, що всесвіт із якоїсь незбагненої, недоцільної та несправедливої причини плете змову проти невинної вервиці одягу, сніданків, зубів і неслухняних чуприн, рюкзаків, взуття, курток, прощань.

Джейкоб наполіг, щоб Джулія взяла його машину на зустріч із рабином Зінгером і зразу після цього скористалася своїм вихідним.

Між ними повисла сувора мовчанка по дорозі зі школи до парковки. Сем не знав про Правило Міранди¹, але інтуїтивно йому слідував. Не те щоб це мало значення: батьки не хотіли нічого казати йому в обличчя, перш ніж поговорять за його спиною. Вони залишили його біля входу, серед вусатої дівчорі, що грала в «Ю-гі-о»², та пішли до своїх машин.

— Мені треба щось узяти? — поцікавився Джейкоб.

— Коли?

— Зараз.

— Ти маєш повернутися додому до обіду з батьками.

— Я лише хочу трохи тебе розвантажити.

— Нам треба хліб для бутербродів.

— Якийсь конкретно?

— Конкретно той, який ми завжди беремо.

— Що?

— Що «що»?

— Ти виглядаєш спантеличено.

— А ти не спантеличений?

Вона знайшла телефон?

— Ми не будемо говорити про те, що там відбулося?

Вона не знайшла телефон.

— Звісно ж, будемо, — відповів він, — але не на парковці і не тоді, коли Сем чекає на сходах, а батьки — вдома.

— Тож коли?

— Увечері?

— Увечері? Ти питаєш? Чи *увечері*.

— *Увечері*.

— Обіцяєш?

— Джуліє.

— І не дозволяй йому дутися в своїй кімнаті з «айпедом». Він повинен знати, що нам прикро.

— Він знає.

— Так, але я хочу, щоб він це розумів навіть тоді, коли мене немає вдома.

— Він *розумітиме*.

¹ Правило Міранди — правило, обов'язкове в США та в деяких інших країнах, згідно з яким під час арешту затриманому повинні розповісти про його права; все сказане затриманим до цього не можна використовувати як доказ.

² «Ю-гі-о» — карткова гра.

— Обіцяєш? — перепитала вона, цього разу зі стверджувальною інтонацією.

— Даю аж два зуби.

Вона могла ще щось сказати, як завжди це робила, або ж пояснити, що насправді її хвилює не Семове покарання, а посилене відчуття того, що вони неправильно розподілили батьківські ролі, які зовсім зашкарубли за останній час, та натомість Джулія просто ніжно та підбадьорливо стисла чоловікові руку.

— Побачимося по обіді.

Доторк завжди раніше їх рятував. Якою б не була злість, біль чи глибина самотності, доторк, навіть легкий і мимолітний, нагадував їм про той тривалий час разом. Один доторк долоні до шиї — і накочується хвиля спогадів, схиляється на плече голова, сплескують емоції, пам'ять про кохання. Часом було майже неможливо здолати відстань між їхніми тілами, дотягтися одне до одного. Часом це *було* неможливо. Кожному з них було знайоме це відчуття, що накочувалося у тиші тьмяної спальні, коли обоє дивилися у стелю: «Якщо я розкрию долоню, відкриється моє серце. Але я не можу. Я хочу перейти цю прірву, хочу, щоб до мене йшли назустріч. Але я не можу».

— Мені шкода, що в нас був такий ранок, — промовив він. — Я хотів, щоб у тебе був увесь день вільний.

— Це ж не ти написав ті слова.

— І не Сем.

— Джейкобе.

— Що?

— Так не повинно бути. Не можна, щоб один із нас вірив йому, а інший — ні.

— Тому повір йому.

— Він точно це зробив.

— Усе одно повір. Ми його батьки.

— Саме так. І ми повинні навчити його, що будь-яка дія має наслідок.

— Вірити в нього — важливіше, — проказав Джейкоб. Розмова відбулася занадто рано, і він не встиг правильно сформулювати свої думки. Чому він вирішив брати участь у цій боротьбі?

— Ні, — заперечила Джулія. — Любов до нього важливіша. І через покарання він зрозуміє, що наша любов, яка інколи вимагає завдати йому болю, є єдиним наслідком.

Джейкоб відкрив дверцята машини для Джулії та промовив:

— Далі буде.

— Так, далі буде. Але я хочу, щоб ти сказав мені, що ми перебуваємо по один бік барикад.

— Що я йому не вірю?

— Неважливо, в що ти віриш, але ти допоможеш мені чітко висловити наше розчарування та наполягти, щоб Сем вибачився.

Джейкоб це ненавидів. Він ненавидів Джулію, яка змушувала його зрадити сина. Він ненавидів себе, тому що не міг їй протистояти. Якщо й у нього залишалося ще трохи ненависті, то вона була до Сема.

— Добре, — погодився він.

— Так?

— Так.

— Дякую, — відповіла вона, сідаючи в машину. — Далі буде ввечері.

— Добре, — сказав він, захлопуючи дверцята. — І сьогодні можеш нікуди не квапитись.

— А що, якщо я хочу не лише сьогодні?

— А в мене ще ця зустріч із каналом НВО.

— Яка зустріч?

— Але не раніше сьомої. Я наголошував на цьому. У будь-якому разі, ти до того часу вже повернешся.

— Ну, хтозна.

— Неприємно, що на вихідних, але це займе лише годину-дві.

— Все добре.

Він узяв її за руку та сказав:

— Решта твоя.

— Чого?

— Дня.

Дорогою додому вони мовчали, хіба що говорило громадське радіо, проте його всюдисущість створювала відчуття тиші. Джейкоб зиркав на Сема в дзеркало заднього виду.

— Я пішов і таки зжер банку твого тунця, пані Дейзі.

— Тобі погано?

— Цитата з фільму. Але, може, там був лосось.

Він знав, що повинен заборонити Семові гратися «айпедом» на задньому сидінні, та хлопцеві довелося стільки пережити цього ранку. Трохи самозаспокоєння йому не завадить. А ще це відкладає розмову, яку йому не хочеться вести зараз. Та й узагалі ніколи.

Джейкоб планував приготувати гарний обід, але коли о дев'ятій п'ятнадцять зателефонував рабин Зінгер, то він попросив батьків, Ірва

Зміст

I. Перед війною	7
II. Сприйняття несталості	126
III. Застосування єврейських кулаків	180
IV. П'ятнадцять днів із п'яти тисяч років	257
V. Відсутність вибору — теж вибір	267
VI. Руйнування Ізраїлю	395
VII. Талмуд	420
VIII. Дім	476

• за телефонами довідкової служби
(050) 113-93-93 (МТС); (093) 170-03-93 (life);
(067) 332-93-93 (Київстар); (057) 783-88-88

• на сайті Клубу: www.bookclub.ua
• у мережі фірмових магазинів
див. адреси на сайті Клубу або за QR-кодом

Надсилається безоплатний каталог

Запрошуємо до співпраці авторів
e-mail: publish@ksd.ua

**Запрошуємо до співпраці художників,
перекладачів, редакторів**
e-mail: editor@ksd.ua

**Для гуртових
клієнтів**

Харків

тел./факс +38(057)703-44-57
e-mail: trade@ksd.ua

Київ

тел./факс +38(067)575-27-55
e-mail: kyiv@ksd.ua

Одеса

тел./факс +38(067)572-44-28
e-mail: odessa@ksd.ua

Фоєр Дж. С.

Ф74 Ось я : роман / Джонатан Сафран Фоєр ; пер. з англ. О. Кіфенко, Д. Беззадіної. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2018. — 512 с.

ISBN 978-617-12-4498-6

ISBN 978-0-241-14617-0 (англ.)

Джейкоб і Джулія разом уже півжиття. Троє чудових синів, затишний будинок — щаслива родина. Траплялося всяке: і добре, і погане. Та останнім часом погане переважало добре... Між подружжям пролягла прірва непорозуміння. Близькі, рідні душі раптово стали віддалятися. І щось немов надірвалося в серці Джулії, коли в телефоні Джейкоба вона знайшла відверті повідомлення до іншої жінки. З'являється бажання помститися... Егоїзм, вир образ і болю затягують усіх членів родини. Де та любов, яка єднала їх? Що з ними сталося? Коли вони втратили одне одного? На них чекає довгий шлях до омріяного щастя...

УДК 821.111(73)